

Orijinal Kaynak: Hunter, Hugh. (2019). "About Free Time", *Philosophy Now*, Issue 134, October / November.

Atıf Şekli: Hunter, Hugh. (2021, Kasım 24). "Boş Zaman Hakkında", Çev. Hasan Aydın, *Sosyal Bilimler*. sosyalbilimler.org/bos-zaman-hakkinda

Boş Zaman Hakkında

Hugh Hunter

Türkçesi: Hasan Aydın

Boş zaman problemini ilk olarak Kuzey Kanada'da, bir göl kenarındaki dostumun yazlığında tatil yapıyorken fark ettim. Sıcak ve güneşli bir gündü. Bir tarafından diğerine yirmi dakikadan daha az sürede gidilebilecek kadar küçük bir gölde, motorlu teknelerin gidiş gelişlerini izliyorduk. Tekneler bir ileri bir geri gidip geliyordu. Bir adam neredeyse tam sekiz saatini bu mekik dokuma içinde harcayacak kadar çok gayretliydi. Önce bunun bir iş olduğunu düşündüm. Gölün bir ucundan diğerine paketleri teslim ediyor olsaydı, bu bir iş olurdu. Ama bu bir iş değildi; bu onun boş zamanıydı.

Alman filozof Theodor Adorno (1903-69) keşfettiğim şeyi, yani boş zamanın bir varlıktan ziyade yokluğa işaret ettiğini zaten fark etmişti. Boş zaman işin olmamasıydı. Daha açık bir biçimde söylersek yapmak zorunda olduğumuz bir işin olmamasıydı.

Küçük bir gölde ileri-geri hızla gidip gelmek, patronunuzun iradesine boyun eğmediğiniz anlamına gelmeyecektir.

Şayet ekonomi yarın çökse, ofise gider ve her şekilde çalışmaya devam eder miydiniz? Cevabı eğer hayırsa, o zaman yapmak istediğiniz şey ile çalıştığınız işin tamamıyla uyumlu olmadığını söyleyebiliriz. Boş zaman, yapmayı istediğiniz şey ile yapmakta olduğunuz şeyi uyumlu hale getirmekle ilgilidir.

Adorno'yu 'boş zaman' [*Freizeit*] üzerine bir ders vermeye motive edecek kadar rahatsız eden şey, ona sürekli hobilerini soran insanlardı. Adorno, çoğu akademisyenin neden hobisi olmadığını anlayabilecek kadar dürüsttü. Onlar yapmak istedikleri şeyi zaten iş olarak yaptığından ötürü işleri ile boş zaman faaliyetleri uyumluydu.

Benzer şekilde boş zamanlarını pek kullanmayan birkaç kesim daha vardır: Sanatçılar, zanaatçılar, aristokratlar, girişimciler ve yöneticiler. Onlar asla çalışmayı tam olarak bırakmaz. Bunların herhangi birinde iyi olmak, yaptığınız şeyin kendi içinde değerli olduğuna dair bir inanç gerektirir.

Yapmak zorunda oldukları işi yapmak isteyen şanslı birkaç kişi, işlerinin dünyaya anlamlı bir katkı sağlamadığına inanan %37'lik (Bir Birleşik Krallık anketinde) bir kesimin dengelediğinden daha fazladır.

Bu anket sorusu David Graeber'in *On the Phenomenon of Bullshitt Jobs* [Tırışkadan İşler] kitabındaki *cri de coeur* kavramından hareketle oluşturulmuştur. Graeber, işin 'tırışkalaşması' [*bullshitization*] olarak adlandırdığı, mantıklı hiçbir insanın yapmaya değer görmediğı işler üzerine yazmıştır. Graeber, bizi kariyerlerinin dünya için olumlu hiçbir fark yaratmadığına inanan kasvetli hayatları hayal etmeye davet eder. Eğer sen bu düşünceyi taşımadığına inanıyorsan, o zaman tanıdığın başka biri bu düşünceye sahiptir. Bu mesleklere bir örnek olarak *box ticker*¹ denen mesleğı ele alalım. Çoğumuzun metrik sistemlerin (Goodhart'ın bu metrik sistemlerin yararsızlığına ilişkin yasasının cehaleti açıkça ortadayken) peşinde evrak doldurması gerekir. Üzerimize bu evrakları yıkan insanların çoğı bunun ne kadar anlamsız olduğunu fark eder fakat bu konuda bir şey yapamayacak kadar güçsüzdürler.

Eğer yazının ilk başında bahsettiğim teknedeki gayretli adamı, kızgın bir box ticker olarak hayal ederseniz, hareketleri mantıksız görünmez. Yüksek hızda sürdürülen eylemin fiziksel gücü, ofisteki güçsüzlüğünün gölgesidir. Ama yine de anlamsız bir şeyi başka bir şeyle dengeleme girişimi doğru ve uygun görünmez. Buna karşılık bu durumu W. H. Auden'e sorarız: Bütün isyan bu kadar mıdır?

Özgürlük İçin Zaman

Boş zamanla ilgili problemin bir kısmı felsefidir. Bizi özgürleştirecek şeyin sahip olduğu alternatifleri hayal edebiliriz. Bu filozofların bazen 'kendiliğinden özgürlük' [*freedom of spontaneity*] dediğı şeydir. Kendiliğinden özgürlük, bir satranç oyununun başlangıcında sahip olduğunuz özgürlüktür. Başlangıçta birçok açılış hamlesi vardır ve taşlar arasından herhangi birini tercih ederek başlayabilirsiniz. Ama diyelim ki bir strateji belirlediniz ve bunu eyleme geçirdiğinizde, sadece planladığınız bir hareketin mümkün olduğu bir duruma gelirsiniz. Bu hareketi yaparken hâlâ özgür müsünüzdür? Anladığınız gibi bu sizin istediğiniz bir stratejidir. Peki artık alternatiflerin olmaması önemli midir?

Bir başka deyişle, sizin ve benim satranç oynadığımızı hayal edin, ama buna sizin çok dikkatli bir gözlemci, modern bir Sherlock Holmes olduğunuzu da ekleyin. Birkaç dakika sonra ne tür bir oyun oynayacağımı söyleyebilirsiniz. Şimdi sizin ilk hamlenizden önce bile, bana karşı uygulamanın anlamsız olacağını bildiğiniz belirli stratejiler olduğu için sizin açılışta seçeceğiniz hamleler de sınırlanır.

Senaryoyu bir kez daha değıştirelim: Bu sefer zihninizin tanrısal bir bakışa sahip olduğunu düşünün. Böylelikle ne tür bir oyun oynayacağımı tam olarak bilebilirsiniz. Beni yenmek için oynayacağınız en iyi oyunu şimdi eksiksiz bir biçimde görebilirsiniz. Yani açılış hamlesinden sonra bile, rasyonel olarak olası oyun aralığınız bire kadar iner. Ama eğer daha akıllı ve daha az seçeneğıe sahip olduğunuzda durum böyleyse, belki de kendiliğinden

---

¹ Kurallara uymakla veya bir dizi görevi titizlikle yerine getirmekle aşırı derecede ilgilenen tipik olarak inisiyatif, girişim veya özgünlük pahasına bunu yapan kişi; [Kaynak](#). — çn

özgürlüğe böylesine yüksek bir değer yüklememeliyiz. Belki de bunun yerine özgürlük dediğimiz şey, seçeneğin olmadığı birçok durumla karşılaştığımızı anlayacak kadar akıllı olduğumuzu kabul etmekle ilgilidir.

Bugün boş zamanın tamamen seçimlerle ilgili olduğu düşünülür. Seçimleri patronumuz değil de biz yaptığımız sürece neredeyse yapacağımız herhangi bir şey seçimlerle alakalıdır. Eğer seçimlerimiz bizi özgürleştirmiyorsa ancak o zaman şaşırtıcı bir fenomeni anlamaya başlayabiliriz. Çok sayıda insan eğer piyangoyu kazanırsa, özgür olacağını ve çalışmayı bırakacağını söyler. Ama piyangoyu kazanan çoğu kişi, işlerini bırakmaz. Shakespeare'in Prens Hal karakterinin söylediği gibi "Eğer yılın her günü tatil olsaydı/Eğlenmek çalışmak kadar sıkıcı olurdu."

Serbest Zaman Aracılığıyla Özgürlük

Boş zamandan hakiki özgürlüğe geçmek istiyorsak, işin yokluğu yeterli değildir. Özgürlük, Stoacı üstat Epiktetos'un işaret ettiği gibi dünyanın çoğunun asla bizim kontrolümüzde olamayacağı düşüncesinden hareketle doğar. Kontrol edebileceğimiz şeyler, zihinlerimiz ve tutumlarımızdır. Epiktetos, bu prensipten hareketle kendini özgürleşmiş olarak düşünür ve burada bir otorite olarak konuşabilir. Siz ücretli bir köle olabilirsiniz ama o gerçek bir köleydi.

'Epiktetos gibi olmak, sadece zihinlerinizi ve tutumlarınızı kontrol etmek,' takip etmesi kolay bir tavsiye değildir. Büyük filozoflar bize dünyayı anlamanın yollarını gösterebilir fakat bu anlayışın etkileri aracılığıyla çalışma, onlar için bile hayat boyu sürecek bir görevdi.

Adorno, işin karşıtı olarak tanımlanan boş zamanın, işçilere cenneti vaat eden Marksist devrim tarafından süpürülüp atıldığını düşünür. Rusya'da, Çin'de, Kolombiya'da ve Kuzey Kore'de 'işçilerin' mevcut cenneti tam olarak güven vermez. Ama itiraf etmeliyim ki Adorno'nun kıyamet öngörüsüne sempati duyuyorum. Biz Hristiyanlar oraya ilk varanlardanız ve saçma işlerde %100'lük bir azalmanın, İncil'in yeni Kudüs kehanetinde saklı olduğunu düşünüyorum. Adorno'nun Marksist vizyonuna veya benim düşünceme katılırsanız bile vaat edilen cennet, kısa vadede bizim için problemi çözmeyecektir.

'Boş zaman' [*Free Time*] dersinin girişinde, Adorno kısaca zıt bir terim olan serbest zaman [*leisure/Muße*] teriminden bahseder. Adorno kadar olmasa da oldukça burjuva bir kavramdır ve Adorno bu kavram hakkında çok bir şey söylemez. Ama serbest zaman insanı olmak, Romalıların düşündüğü gibi özgür olmaktır. Ve burada her zaman burnumuzun ucunda olan sanatı daha doğrusu özgürlük sanatlarını bulabiliriz. Tabii ki beşeri ilimlerden bahsediyorum. Bunlar, senden ikinci bir Epiktetos yaratmaz; ama onun bir öğrencisi ve yoldaşı yapacak çalışma alanları ve hayat boyu düşünme bahşeder. Ayrıca beşeri ilimlerin öğrencisi olmak, diğer bütün büyük düşünürleri de öğretmenler ve yoldaşlar olarak kazanmayı sağlar.

Beşeri ilimler bazen disiplinler olarak adlandırılır ve onları incelemek kesin bir kendini disipline etme gerektirir. Zihnin bu kendini disipline etme düzeni, önemli olan konular hakkında bir sohbeti kabul etmenin bedelidir. Bu sohbet sadece nasıl yaşamamız gerektiği hakkındaki sorulara verilen cevapları içermez. Dünyanın yapısını dikkatle inceleyen bu sohbetle meşgul olmak, kendi içinde tatmin edici bir amacı olması bakımından özgürleştiricidir; iş hayatında denge gerektirmeyen bir zihin için bir dinlenme noktasıdır. Çok fazla boş zamanı olmayan biri için bile kendi zihninde özgür olabildiği bir oda var olur. Hadi iş ve diğer zorunluluklarımızı itiraf edelim. İnsanın bugünkü özgürlük alanı etrafı çevrilerek sınırlandırılmış ufacık bir arazi parçasıdır. Beşeri ilimler ise bahçedeki küçük boşluklar için yol gösterici el kitapları olabilir.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.